

Az esztétikai nevelés néhány kérdése az általános iskola 1—4. osztályában

I.

Bevezetésül néhány általános jellegű, cikkem szándékát is értető megállapítást kell hangsúlyoznom.

Iskoláinkban a valóság egészében — tehát a természeti, társadalmi valóságban és a művészetekben — jelentkező esztétikum befogadására neveljük tanítványainkat. Esztétikai elemeket nemcsak a művészet, hanem a természeti és társadalmi élet valamennyi területe tartalmaz. Az általános iskola alsó tagozatában nemcsak az ének, rajz tanítása, a költemény és olvasmány tárgyalása során megvalósítható esztétikai nevelésről beszélünk, hanem más tárgyak (pl. a testnevelés, a környezetismeret stb.) nyújtotta esztétikai hatások befogadásáról is és a környezet, a magatartás, a közösségi élet stb. esztétikumának formáló szerepéről is.

Ebben a cikkben az esztétikai nevelés minden lényeges területével nem foglalkozhatom, csupán azt vizsgálom, hogy a szépirodalmi olvasmányok, költemények tárgyalása, az ének és a rajz tanítása milyen lehetőségeit hordozza az esztétikai nevelésnek. Részletesebben az irodalmi alkotásokban az 1—4. osztályban megvalósítható esztétikai, művészi nevelésről szólok, az ének és a rajz tanításának csak néhány alapvető problémáját hangsúlyozom.

Ezekben a tárgyakban az esztétikum elsődlegesebben, töményebben, alapvetőbben jelenik meg, mint más általános iskolai tárgyakban.

A művészi szép ezekben a tárgyakban szuggesztívebben, koncentráltabban, megragadóbban hat a gyermekekre, mint azokban a tantárgyakban, amelyekben az esztétikum másodlagos, járulékos jellegű.

Az olvasmány, költemény tárgyalásakor, az ének és a rajz tanításakor megvalósuló művészi nevelés a gyermek egész személyiségét alakítja. Az esztétikai nevelés a gyermek egész személyiségét alakítja. Az esztétikai nevelés és az általános nevelési feladatok között organikus kapcsolat van. A művészeti nevelés a többi között segíti a tanulók megismerési funkcióinak fejlesztését. A rajz, a festészet fejleszti az érzékelést, a szín- és a formaérzéklet, a megfigyelőképességet stb.

Különösen lényeges annak hangsúlyozása, hogy az esztétikum és az etikum belső, organikus kapcsolatban van egymással. A művészeti nevelésben arra kell törekednünk, hogy az erkölcsi, világnézeti nevelésnek legyen esztétikai motiváltsága. Az esztétikai nevelés így segítheti az emberformálás nagy munkáját. Mert ha a gyermek az erkölcsi magatartás példáit a művészetből meríti, akkor ez mély, maradandó, érzelmi-
leg telített nyomot hagy a gyermekben. A művészeti alkotás szembesíti a gyermekeket önmagukkal. A művészi alkotás röntgen is, amely átvilágítja őket, tükröt tart eléjük önmagukról és az önnevelés ösztönző lehetőségeit, alkalmait, eszközeit teremti meg.

számukra. Ezért van nagy nevelő szerepük azoknak a szépirodalmi alkotásoknak, amelyekben művészi megformált gyermekszereplőket mutat be az író. A negyedik osztályban kötelező és kedvelt olvasmány Móra Ferenc *Kincskereső kisködmön* című regénye. A mű gyermekszereplője, a kis Gergő gyermeki természetességével, üde nyílt-szívűségével, jellemének pozitív jegyeivel vonzó példaképe az olvasó gyermekeknek. Példakép, amelynek tükrében önmagukat is vizsgálhatják, saját tetteiket az övéhez is igazíthatják. Ugyanakkor mély, komoly tanulság is azokban a jelenetekben, amikor Gergő gyermeki irigysége, önzése válik nyilvánvalóvá. Önvizsgálatra sarkalló példa is: Gergő melyik tette tükröz engem, a megkapó jellemvonásokról tanúszkodó vagy az önzésről, irigységről árulkodó tettek? A jellemfejlesztés próbája is a könyv: képes vagyok-e úgy azonosulni Gergővel, hogy vele együtt, buktatókon keresztül leküzdjem egy életre szóló tanulsággal negatív tulajdonságaimat? Ezeket az erkölcsi formálódást sarkalló gondolatokat szuggesztív erővel az esztétikai ábrázolás sugározza a tanulóba mélyebb nyomot hagyva bennük a direkt kioktatás, az erkölcsi prédikáció hatásánál.

Az esztétikai nevelés az egész személyiséget formálja, alakítja tehát, fontos szerepe van a sokoldalú szocialista emberré formálódásban. Alapvető, minden más nevelési feladattól megkülönböztetett célja az, hogy az életkortól, általános műveltségtől meghatározottan a nevelők munkája eredményeként a tanulók aktív alkotó munkájával alakuljon ki a növendékekben az esztétikai befogadó, értékelő és az esztétikumot óvó, létrehozó képesség.

Az esztétikai nevelés folyamatában meghatározott *esztétikai ismeretek, ítéletek, értékelések kialakítására, mély emóciók, élmények keltésére, az esztétikum megóvására és létrehozására törekvő képességek kibontakoztatására kell törekednünk*. E három terület, nem egymástól különváltan, egymás után, hanem egymással összefonódva, egymásba hatolva, egymást felerősítve jelenik meg esztétikai nevelésünkben.

Ebben a cikkben ezt a problémakört: az ismeretek, az élmények és a tevékenység fontosságát, szerepét vizsgáljuk kissé részletesebben az irodalom, az ének és a rajz tanításában annak a gondolatnak az aspektusában, hogy ha tanulóink ezekben a művészi tárgyakban rendelkeznek az esztétikai értékek befogadó képességével, akkor jobban tudják értékelni, érzékelni, megóvni és létrehozni a valóság minden területén, egyéni életük minden megnyilvánulásában az esztétikumot.

II.

Esztétikai nevelés, esztétikai ízlésfejlesztés nem lehetséges ismeretek nyújtása nélkül. Marx megállapítása is erre utal: „Ha gyönyörködni akarsz a művészetben, akkor művészileg képzett embernek kell lenned.” Az esztétikai ismeretek a tudatosság, az elvszerűség, a világnézet szerepének, jelentőségének érvényesítését, fontosságának hangsúlyozását jelentik az esztétikai, művészi ízlés kialakítása során.

Az olvasmány, költemény tárgyalásakor elemi ismereteket kell a 8–10 éves korú gyermekeknek szerezniük a szerkezet alapvető részéről, a cselekményről, annak indító okairól, fel kell ismerniük a jellemek lényeges jegyeit, a rokon és ellentétes értelmű szavak hangulati árnyalatait. A 4. osztályban Petőfi Sándor *A Tisza* című költeménye feldolgozásakor a mű értékeinek kidomborítását elősegíti a szerkesztésre, a komponáltságra is ügyelő tárgyalási mód. Az 1–3. versszak a parttalan medrében szelíden, simán ballagó Tiszát — sima tükrén táncot járó napsugarakkal, a gyermekként beleje siető kis Túrral jeleníti meg a költő. A második szerkezeti egység, a 4–5. versszak a Tisza egyik partját kelti életre úgy, hogy a parttól a messzi távolig terjed a költő szemhatára. Így elevenedik meg a partmenti fűnyoszony a sarjúrendekkel

és a távoli néma erdő az alkony bíborában. A harmadik kompozíciós egységben, a 6–7. versszakban hasonló eljárással, a közelitől a távoliig haladva mutatja be a költő a másik partot mogyoró- és rekettyebokraival, a távoli kis falucska tornyával és a meszsziről merengve néző máramarosi bércekkel. A következő szerkezeti egységet jelentő 8–11. versszakban a pór menyecske megjelenése után — ember a természetben! — felforrósodik a költő hangja, s himnuszkiént csendül fel a dicséret: „Oh természet, oh dicső természet! Mely nyelv merne versenyezni véled?” S az utolsó szerkezeti egységben, a 12–13. versszakban — az első szerkezeti egység szelíd Tisza-képének kontrasztjaként — zúg-bőg a gátat törő, világot nyelni akaró folyó.

A szerkezeti elemek ismerete és felismerése tudatos esztétikai ízlésre, ítélőképességre így neveli növendékeinket.

A szavak jelentésének, hangulatiságának tudatos kifejezése, kibontása szintén az esztétikai hatáskeltés buzgó forrása. Móra Ferenc *Mindennapi kenyereink* című novellájában az egyik helyen „papsajtocská”-ról, „krumplicská”-ról, „sajtocská”-ról olvashatunk. A kicsinyítő képző teremtette hangulatiság, ennek tudatos érzékeltetése járul hozzá igazán annak a döbbenetes szegénységnek a megismeréséhez, amelyben becézik, dédelgetik a nyomor, az éhség enyhítőit, a jóllakottság biztosítékait: a papsajtot, a krumplit, a sajtot.

A képszerű ábrázolás szuggesztív hatást keltő erejét sejtethi meg a gyermek Pákozdy Ferenc *Kati és a hajnal* című verse feldolgozásakor, amikor arra mutatunk rá, hogy az egész költeményen mesterien vonul végig egyetlen költői kép: az előbukkanó Nap szép ecsetével zöldre festi az erdőt, barnára a földet, lilára a mákot, sárgára a rétet, hószínűre a felhőt, szírványszínné a világot. Ez az érzékletes költői kép szuggesztív erejével ugyanazt a csodálkozó ámulást fakasztja a gyermekben, amit a költő is érez, kifejez: „Minden lobog, ragyogva fénylik a sugaras ecset nyomán...”

Az esztétikai ismeretek ugyanilyen tudatossággal fejlesztik a műízlést az ének és a rajz tanításában is.

Az ének- és zenei élmények keltése nem képzelhető el zeneesztétikai kulturáltság és fejlettség nélkül. Erre utal Kodály Zoltán eme megállapítása is: „...hiába játszunk akár Bartók, akár Beethoven műveit napestig, ha nem gondoskodunk róla, hogy minél többen legyenek, akik hallva hallják, értve értik...” Tyeplov is hangoztatta a zenei tudatosság fontosságát: „...mielőtt a zene a gyermek számára esztétikai anyag, esztétikai észlelés, esztétikai emóció tartalma lenne, tudatosított valamivé kell válnia, olyan tárggyá, amelynek érthető tartalma van, amit fel lehet fogni és meg lehet érteni.” Az ének-zene tanításának feladatai között a Tanterv és Utasítás jelentősen hangsúlyozza a zenei ismeretek fontosságát: a pedagógus a tanulókkal „ismertesse meg a leg-egyszerűbb ritmuselemeket, ezek képleteit, az egyszerű ütemfajtaikat; a diatomikus hangrendszer hangjait és dalokban előforduló kapcsolatait a relatív szolmizálás rendszere szerint. Kezdje meg a zenei írás-olvasás gyakorlását a fenti elemekkel, valamint a kétszólamú éneklést.

Vezesse rá a tanulókat a dalok hangulatának felfogására, a tempó és a dinamika egyszerű változatainak tudatos alkalmazására. „Céltudatos nevelői tevékenység eredményeként a tanulóknak el kell jutniuk a dallamvonal, a tempó, a ritmus, a dinamika kifejezésbeli szerepének megértéséig.

A rajzoktatás keretében megvalósuló képzőművészeti-esztétikai nevelés megköveteli, hogy a negyedik osztály végére a tanulók a tanító vezetésével ismerjék fel a tárgyaknak és azok egyszerű csoportjának jellemző formáit, színbeli tulajdonságait, egymáshoz való arányukat, helyzetviszonyukat. Ezek az esztétikai ismeretek hozzájárulnak a tanulók vizuális kulturáltságának emeléséhez, az esztétikai befogadóképességhez szükséges aktív látás kialakításához.

Az esztétikai élmények keltését csak az életkornak megfelelő esztétikai ismeretek idézhetik elő.

Amilyen hangsúllyal szoltunk a megértés, az esztétikai ismeret fontosságáról — hiszen enélkül az élmény felületes, az átélés hézagos —, éppen olyan nyomatékkal kell beszélnünk arról is, hogy az esztétikai nevelésben az ismeretek csak a kiindulópontot jelenthetik. Az esztétikai ismeretek egyoldalú előtérbe állítása, az intellektualizmus túlhajtása akadály a esztétikai élménynek, a valósághoz való esztétikai viszony kialakulásának. Az esztétikai ismeretnyújtásnak párosulnia kell mély és gazdag esztétikai érzelmek keltésével, fakasztásával.

Az esztétikai nevelésben az érzelmi, emocionális tényezőknek alapvető szerepet kell biztosítanunk. Két ok is késztet erre. Az egyik a kisiskoláskorú gyermekek életkori sajátosságaiban van: a 6—10 éves tanulóknak legtöbbször az értelmére is érzelmein keresztül lehet hatnunk, ezek a gyermekek erős érzelmi életet élnek. A másik ok a művészetek: irodalom, zene, rajz jellegében van: érzelmi hatást keltenek, olyan jegyekkel rendelkeznek, amelyek a gyermek érzelmi világát mozgásba hozzák. Az emocionális hatások fontosságát különösen hangsúlyoznunk kell ma, amikor úgy tűnik: kopik, szürkül, egyre szimplifikáltabbá válik ifjúságunk érzelmi világa. Az érzelmi szegényedés ellen az esztétikai nevelés erejével kell felvinnünk a harcot. És nemcsak néhány alapvető érzelmet kell felerősítenünk tanítványainkban, hanem az érzelmi szféra egészét, a finomabb, rejtettebb, árnyaltabb érzelmeket is.

Az olvasmány- és költeménytárgyalás során az elemi alapfogalmak megismertetésével együtt: mély és gazdag élmény, érzelmi hatás keltésére kell törekednünk. Csak néhány példa felmutatásával szeretném érzékeltetni ennek lehetőségét és fontosságát. A szépirodalmi olvasmány, költemény bemutatását megelőző bevezető beszélgetés jó alkalmat kínál nemcsak a mű érzelmi megértésére, befogadására, hanem érzelmi átélésének előkészítésére is, a mű hangulatiságára való transzponálásra is. Ady Endre *Proletár fiú* verse című költeménye tárgyalásakor a bevezető beszélgetés során komplex esztétikai tényezőkkel váltott ki a 4. osztályban nemes érzelmeket az egyik kiváló pedagógus. Beszélt saját gyermekkori élményeiről, az 1945 előtti nincstelen gyermekek életéről megindító, szomorú-fájó epizódokat elevenített fel éllethűen, érzékletesen, az élmény megkapó erejével. Közben Derkovits műveiből vetített a gyermekek elé döbbenetes képeket, s majd a lemezről felcsendültek a munkásdalok, indulók komor és ugyanakkor erőt is sugárzó dallamai. Ezek az esztétikai tényezők olyan érzelmi atmoszférát teremtettek, amelyben már a proletárfiúval való azonosulás, helyzetének, sorsának átélése, ügyével, gondolataival, törekvéseivel való mély együttérzés maradéktalanul lehetségessé vált.

Móricz Zsigmond *Kossuth Lajos az üzente* című írásának érzelmi telítettségét indokoltathatja, a mű érzelmi hatását a nevelő fokozhatja az összefoglalás során, esetleg a bevezető beszélgetéskor Móricz Zsigmond életének, gyermekkori emlékeinek Kossuth Lajossal kapcsolatos epizódjai felelevenítésével. Móricz maga írja le, hogy Kossuth halála milyen megrázó, egész életét végigkísérő élményt jelentett neki. Ő maga nem láthatta, nem ismerhette személyesen a nagy államférfit, de falujából, az egyszerű emberek Kossuth-rajongásából annyira magába szívta a szabadságharc hőséne, a hontalan torinói remetének tiszteletét, hogy 1894-ben, Kossuth halálakor a debreceni nagytemplomban rendezett ünnepélyen a kisdíák Móricz Zsigmond a karzaton félrevonultan a nagy veszteség miatt csak sírni, sírni tudott. Azt kell ilyen epizód elmondásával a nevelőnek érzékeltetni: milyen szép, nagy dolog gyermekként nagy emberek, áldozatos hazafiak tiszteletét a szívben hordozni!

Az ének-zene tanításának még ma is egyik legnagyobb veszédelme a zenei ismeretközlés, a zenei elmélet túltengésében van az érzelmi hatásokkal szemben. A zenei

alapismeretek nyújtása nem mentesít az érzelmi elemek érvényesítésének kötelezettsége alól. A 6—10 éves korú gyermekekben is az éneknek, a zenének pozitív élményeket kell kelteni, válják számukra a dal az örömök forrásává, legyenek képesek érzelmeiket dalban is megszólaltatni. Éneklő ifjúságot, zenét, éneket gyönyörűséggel hallgató ifjúságot kell nevelnünk. Minél többet énekelni, minél több zenei élményt nyújtani tanításunk során — ezt is tekintse alapvető feladatának minden pedagógus. A Nevelési Terv ezért hangsúlyozza nagy nyomatékkal a gyermekekkel szembeni igényt: „Szeressen énekelni társaival és egyedül is. Ismerjen gyermekdalokat, tömegdalokat és népdalokat. Legyen képes a hallott dal hangulatának megállapítására. Tudjon figyelemmel végighallgatni népdalokat, tömegdalokat, hangszerkísérettel és zenekari feloldozásban is. Kísérje figyelemmel a rádió gyermekeknek szóló zenei műsorait is. Ha hajlamot érez a zenéléshez, kezdje meg hangszeres zenei tanulmányait. Kapcsolódjék bele az iskola zenei életébe.”

Az elmondottakhoz a népdalról kell még szólnom egyrészt azért, mert a tantervi anyagban jelentős helyet kap, másrészt pedig azért, mert úgy látom, nem neveljük tanítványainkat eléggé a népdalok szerelmeseivé.

A pedagógusoknak tudniuk kell, hogy a népdalok csokra történelemkönyv. Nemzeti történelmünk nagy eseményei csendülnek ki népdalainkból, a századok mélyéből. A kurucdalok, a szabadságharc népdalai nagy idők tanúi, nagy idők szépségeinek felelevenítői, megőrzői. A kurucdalok is, a Kossuth alakját dalba foglaló népköltészeti alkotások is optimizmust sugároznak.

Katonadalaink már szomorúságot, az idegen érdekeket szolgáló, kényszeredett katonasors fájdalmát, a hazavágyó sóvárgást búgják-zúgják.

A népdal történelemkönyv: nemcsak a harcok, hanem a társadalmi helyzet tükröi is. A népmesékhez hasonló társadalmi szemlélet bujkál a népdalokban azzal a különbséggel, hogy a mesékben felvillan a boldog vég, az urak felett győzedelmeskedő diadal reménye is, a népdal a népi sorsot fájdalmasabban zendíti fel — az elnyomás, az elesettség egy adott keserves pillanatát örökítve meg. A társadalmi vonatkozású dalokat, az egyes foglalkozással kapcsolatos dalokat, sőt a szerelmi dalokat is beárnyékolja a társadalmi iksemmitesség, elesettség tudata. — 1945 előtt a népköltészet az egyetlen igaz, ferdítés, torzítás nélküli történelemkönyv.

A népdalnak érzelemgazdagító szerepe van. Nem egy érzelmet, hanem az egész érzelmi skálát mozgásba hozzák, frissítik, dúsitják a népdalok. A hazához való hűség éppen úgy megszólal bennük, mint a hitveshez való ragaszkodás. Az édesanya csodálata éppen úgy hangot kap bennük finoman, gyöngéden, mint a játszi jókedv pajkosan, kötekedően. De mindig tisztán, hamisság nélkül és mindig őszintén érzékenység híján.

Költői alkotás a népdal, ezért az esztétikai nevelés első lehetőségét szolgálja, kínálja már a kisiskolás korban.

A népdalban szöveg és dallam egységet alkot. Éneklő fiatalokat kell nevelnünk, a népdalt dalolni kell, mert az a finom, árnyalt érzelem, ami a sorsokba van zárva, csak a dallammal együtt bomlik ki teljesen. A népdalban a pusztá szöveghez a dallam mindig többletet ad.

A népdal szövege is, a vers is az esztétikai ízlés fejlesztője. Képeinek gazdagsága képszerű látásra, képeinek a környező természeti világból szedett anyaga a kifejezés üdeségére, természetességére nevel. A népdal tömör, tömény formájával, kerek zártságával, szerkezete, jellege drámaiságával a művészi vers értésére nevel, beoltja a gyermeket az ügyesen, de üresen csilingelő, könnyű, illanó hatást adó versikék hatása ellen. A népdalok kezdő természeti képeinek, népdalküszöbeinek a népdal egészével való

összefonódottsága olyan hangulatiságot éreztet, sejtet, amelyre majd felnőtten tudatosabban ráérezni már igazi esztétikai gyönyörűség.

A rajztanítás során a tanulók vizuális-esztétikai nevelésében, a látásnevelésben az általános iskola alsó tagozatában gondot kell fordítaniok a nevelőknek az érzelmi hatáskeltésre.

A tanulók előtt bemutatott művek (konkrét, szemléletes megjelenítő erejét fel kell használniok az érzelmek gazdagítására, s úgy kell a művek látására nevelniök a gyerekeket, hogy mély élmény fakadjon bennük.

Mély, gazdag esztétikai élményekhez, emóciókhoz kell tehát a tanulókat eljuttatnunk az esztétikai nevelés során! Az a nevelő, aki az irodalom, zene, rajz érzelemgazdagító szerepéről megfelelően meggyőződik, ezt háttérbe szorítja, nem végzett elégséges munkát. Ugyanakkor az egyoldalú érzelmi nevelés azt a veszélyt rejti magában, hogy lebecsüljük a tudatosság, az elvszerűség, végső soron a világnézet szerepét az esztétikai nevelésben.

Tanulóink esztétikai nevelése, fejlesztése nemcsak esztétikai ismeretek közlését, nemcsak az emóciók gazdagítását, hanem bizonyos tevékenységet is igényel, követel. Ez a tevékenység egyrészt receptivitást, befogadást jelent, azt, hogy egyre jobban fejleszteniük kell a tanulóknak a szépirodalmi olvasmány, a költemény, a dal, a festmény megértésének, átélésének képességét. A tevékenység másrészt produktivitást is jelent, azt a tényt, hogy amikor a tanulók életkoruknak megfelelően megismerték az egyes művészetek kifejezőeszközeinek bizonyos, meghatározott körét, elsajátítsák ezeknek az eszközöknek az alkalmazása elemi készségeit is. Ez a tevékenység vissza is hat a tudatosság emelésére és az esztétikai emóciók gazdagítására. Az esztétikai befogadó képesség fejlődését is nagyban elősegíti. A Nevelési Terv részletezi az esztétikai nevelést szolgáló tevékenységi formákat. Ezeket alapvetően kell a nevelőknek ismerniök, megvalósításukra nagy ambícióval kell törekedniök. Ezek közül néhányat — a hatékonyabb tudatosítás érdekében — megemlítek.

A szépirodalmi kulturáltság fejlesztése érdekében lényeges, hogy az első osztályos tanulók örömmel hallgassák a meséket, történeteket, maguk is tudják néhány mondatban a mesék, történetek egy-egy izgalmas fordulatait elmondani. A második osztályban a cselekvés mellett a jellemek egy-egy tulajdonságairól is tudjanak szólni. A 3. osztályban, az önálló olvasás időszakában válják a gyermek állandó olvasóvá, a szereplők kategorizálását, csoportosítását is kezdje meg, s indokolja meg rokonszenvét vagy ellenérzését egy-egy szereplővel szemben és legyen kedve részt venni cselekményes, párbeszédés, énekes gyermekjátékokban. A negyedik osztályban az olvasói kedv további fejlődésével már másoknak is: társainak, testvéreinek olvasson meséket, történeteket, hallgasson a rádióban ifjúsági hangjátékokat, szívesen szerepeljen ifjúsági színdarabokban, vegyen részt az osztály szavalóversenyén, s képes legyen megérteni a mesékből, a történetekből sugárzó gondolatot s tudjon gyönyörködni is benne.

A zenei kulturáltság fejlesztése érdekében az első osztályban szívesen énekeljenek a tanulók, a második osztályban tudják megállapítani a dalok hangulatát, a harmadikban érezzék a dinamika és a tempó jelentőségét, a negyedikben kifejezően, zeneileg hibátlanul énekeljenek. Ezekon kívül az első osztályban szívesen vegyenek részt a közös éneklésben, a másodikban örömmel hallgassanak a rádióból népdalt, tömegdalt, a harmadikban tanítói segítséggel tudjanak összeállítani különböző témakörökből dalszöveget, a negyedikben hallgassák a népdalok hangszeres feldolgozásait, az iskola kórusának hangversenyét és ötleteikkel tudjanak hozzájárulni az osztályünnepségek zenei műsorának összeállításához.

A képzőművészeti kulturáltságot fejleszti az a tény, ha az első osztályos tanulók gyönyörködnek a képeskönyvek illusztrációiban és mesélni is tudnak róluk. A má-

sodik osztályosok gyönyörködjenek szobrokban, középületekben, rajzokban, készítsenek mesékről egyszerű illusztrációkat. A harmadikosok felnőttek segítségével nézessenek megfelelő művészeti alkotásokat, azok reprodukcióit, elemzésükre tanítgatni kell őket, s fejlődjön ki bennük saját rajzuk és az ábrázolt tárgy összehasonlításának képessége is. A negyedik osztályban szívesen nézzék nagy festők tájképeit, csendéleteit, arcképeit, ismereteiknek megfelelő történelmi témájú képeit, gyűjtsék a reprodukciókat, látogassák a múzeumokat, díszítsék osztályukat stb.

Nem elég az esztétikai nevelés folyamatában az ismeretek, élmények, tevékenységek összefogására, összekapcsolására törekednie a nevelőknek. *Esztétikai igényt, érdeklődést is kell fakasztaniuk a tanulóknak.* Mert az esztétikai nevelésre is vonatkozik, hogy nemcsak egy bizonyos igényt kell kielégítenünk, hanem újabb és egyre magasabb igényt, újabb és egyre magasabb művészi érdeklődési szint felé kell vinnünk, emelnünk tanítványainkat.

DR. GAZSÓ ISTVÁN
főiskolai docens, Szeged

Kombinatorikai feladatok az alsó tagozaton

Általános iskolánk matematika tantervében nem szerepelnek a kombinatorika elemei, sőt, azt jelenleg középiskoláinkban sem tanítják mindenütt. Az iskolai matematika: a tananyag korszerűsítésére irányuló törekvések kibontakozásától és az ennek eredményeként születő új tantervektől azonban azt várhatjuk, hogy a tanulók matematikai gondolkodásának kialakításában — egyebek között — szerepet kapnak a kombinatorikai feladatok is.

Addig is, míg a tantervreform egyszer elkerülhetetlenül napirendre kerül,¹ annak minél jobb előkészítése érdekében — kísérleteznünk kell a bevezetésre szánt új tananyagok és új módszerek alkalmazásával, mégpedig nem csupán az e célra szervezett reform-iskolákban.

Az alábbiakban néhány feladat tárgyalása során bemutatjuk, hogy van lehetőség kombinatorikai feladatok megoldására az alsó tagozaton, már az első osztálytól kezdve, a tanulók túlterhelése nélkül, a jelenlegi tantervi és óratervi keretek megtartásával, esetleg csekély módosítással.

a) A gyermeki társasjátékok egyik jól ismert szereplője a *dobókocka*. Többnyire segédeszközként használják a löversenyszerű játékokban, bár néha önállóan is. A számtan órákon is használjuk szemléltető eszközként, főleg az első osztályban. Például az öt bontásakor, az ötös számkörben végzett összeadásoknál, vagy az ötre vonatkozó pótlásoknál, miközben ilyen kérdésekre válaszolnak a tanulók:

Két dobásra ötöt dobtunk, mennyit dobtunk külön-külön?

Első dobásunk 2 volt, a második 3, mennyit dobtunk összesen?

Első dobásunk 3 volt, mennyit kellene dobnunk másodszorra, hogy összesen 5 legyen?

¹ Lásd ezzel kapcsolatban Varga Tamás *Komplex módszer, a 6 éves kortól kezdődő matematikatanításban* című cikkét. — Korszerű módszerek és eszközök az iskolareform szolgálatában, Pedagógiai Közlemények. Tankönyvkiadó, 1966.